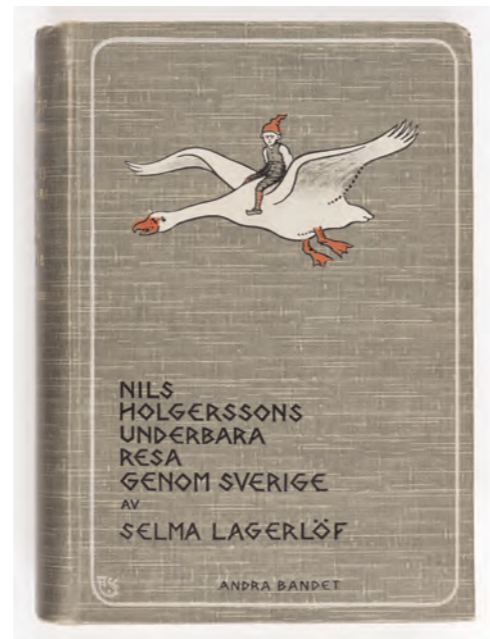


Förlagsklotbanden till första upplagan av *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, som utkom i två band 1906 och 1907.



Nils Holgersson

Berättelsen kring Nils Holgersson tog form under studier och resor från 1903 och resulterade i skildringen av Sverige landskap för landskap med djur, växter, människor och arbetsliv. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* blev en barnens utvecklingsroman, full av spännande berättelser och episoder fyllda av kärlek, medkänsla, förnuft och solidaritet, skildrat i lugn vardagston med fantasins skimmer.

Språkligt framstår *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* som en vattendelare i den svenska litteraturen. Fridtjuf Berg och Alfred Dalin granskade språket och de hade många invändningar. Rättstavningsreformatorn Berg rättade med rött bläck, Dalin med blyerts. Ibland berördes också innehållet:

Selma Lagerlöf hade varit älskvärd nog att låta sina vildgäss flyga över Dalins berömda skola i Huskvarna. Det var gott och väl och smickrande nog, men sedan stod det att en mängd barn ”rusade ut” ur skolan. Och det var inte bra. Dalin: ”det är 30 år sedan något rusande ut ur skolan tilläts. På gården föres ett fritt, muntert liv, men inte i trappor.” Inte i trappor, nej. Fogligt ändrade Selma Lagerlöf sin text så att den gjorde bättre rättvisa åt Dalins mönsterskola: ”En mängd barn marscherade ut led vid led”.

Ännu nio dagar före utgivningen var verket inte döpt. Fridtjuf Berg ville kalla berättelsen ”Boken om Sverige” och med den titeln finns den också bevarad i ett korrekturavdrag (på KB). Men varken Selma Lagerlöf eller Karl Otto Bonnier godkände den titeln.

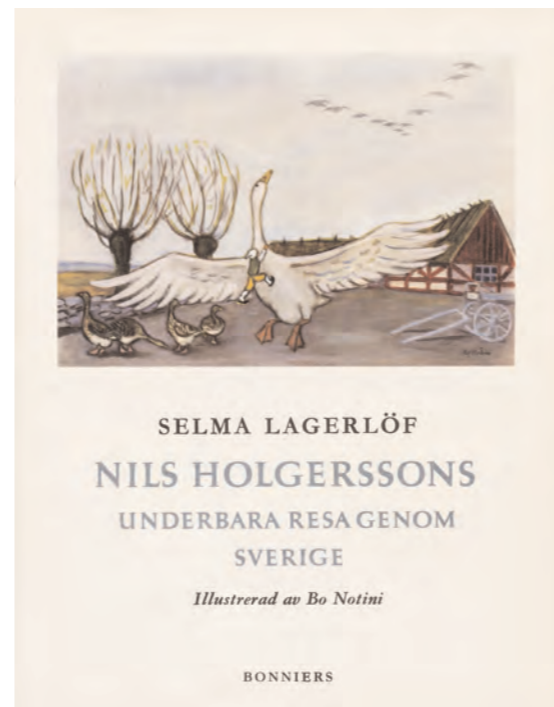
Selma Lagerlöf ville inte heller ha ”Nils Holgerssons underbara äventyr” utan just bara ”Nils Holgerssons underbara resa”. Tillägget ”genom Sverige” är säkerligen en eftergift för Fridtjuf Berg.

Boken skulle illustreras, Bruno Liljefors avböjde men hans okände lärjunge John Bauer fick lämna förslag. Efter ett år var han färdig men med två undantag förkastades hans bilder. ”Hans utkast äro alla rent av gräsliga” skrev Selma Lagerlöf till Bonnier. Och den första upplagan illustrerades i huvudsak med föga inspirerande fotografier.

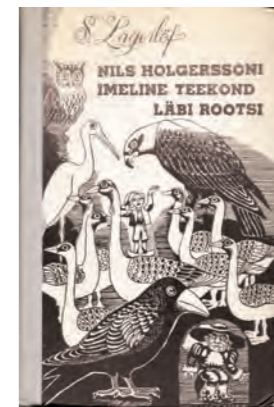


Exempel på Bertil Lybecks illustrationskonst (se även bilderna på första och sista sidan).

År 1931 kom den praktfulla upplagan med Bertil Lybecks teckningar. De kritiserades först men har vunnit med tiden och kan nu sägas vara införlivade med vårt allmänna nationella bildmedvetande. Bertil Lybeck blev den klassiske illustratören av Nils Holgersson, men flera andra konstnärer har tagit sig an verket, bland andra Bo Notini 1954 och Lars Klinting 1996.



Kritiken av *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* var inledningsvis hård från många håll. Johan Saxon skrev i *Säningsmannen* att ”Hela den idé varpå boken är byggd – att Nils Holgersson förvandlad till tomte, rider på en tam gås med vildgässen från Skåne till Norrland – är dum och nödgar författarinnan till de ur kompositionssynpunkt tarvligaste tilltag”. Kanslirådet Carl Kastman ansåg att Nils Holgersson kunde försätta barnen i ett exalterat tillstånd som kunde göra dem förryckta.



Förlagsband till upplaga på engelska 1956 och estniska 1971.

Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige har utkommit i ett oöverskådligt antal upplagor, förkortade upplagor och nytryck. Få svenska böcker har nått längre ut i världen och utställningen kan bara visa ett fåtal av alla de översättningar som utkommit. På japanska heter verket ”Den flygande Tummetott” och på kinesiska ”Nils äventyr”.



Tidstypiskt omslag till upplaga från Bonniers 1957 (med Lybecks illustrationer).

Nils Holgersson har en genuin popularitet av märklig livskraft i breda folklager. Det manifesteras inte bara i nya utgåvor av bokverket utan gåsapågen återfinns också i andra konstarter. Folkliga prydnadsskulpturer och bonader med Nils Holgersson som motiv verkar översvämma de svenska hemmen.

Turistnäringen har använt Nils Holgersson flitigt, han återfinns på Skurups kommuns hemsida och han har givit namn åt båtar och fraktkolag.

Universitetsbibliotekets utställningskatalog 47

Utställningsansvarig: Björn Dal



Trots en omfattande forskning kring Selma Lagerlöfs författarskap saknas fortfarande en vetenskaplig utgåva av hennes verk. Men nu har Riksbankens Jubileumsfond anslagit pengar till en förstudie och sedan årsskiftet pågår detaljplanering och förarbeten för detta breda nationella projekt.



En fotografisk illustration användes för bandet till en dansk upplaga 2006.

Utställningen bygger i huvudsak på följande källor:

Eva von Zweigbergk,
Barnboken i Sverige 1750-1950, Stockholm 1965.

Tidskriften *Parnass*, nr 2, 2006,
Temannummer Selma Lagerlöf med bl.a. :
Louise Vinge, "Selma Lagerlöf – ett författarliv" och
Anna Nordlund, "Nils Holgersson 100 år: Så förnyade
Selma Lagerlöf skolan, svenskan och Sverige".

Urban Stenström,
reportage i *Svenska Dagbladet* den 11.11 1956 med
anledning av utställningen på Kungl. biblioteket 1956 (utställningskommissarie
var förste bibliotekarie Nils Afzelius, tillika Selma Lagerlöfs bibliograf).

Universitetsbiblioteket, Lunds universitet
Box 3, 221 00 LUND

UB Media. ISSN 0281-3823, LULID/LIBR - 1535



100 år med Nils Holgersson Selma Lagerlöfs läsebok *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* 1906 - 2006

Utställningen pågår 14 nov - 20 jan 2007



UNIVERSITETSBIBLIOTEKET
Lunds universitet



Fotografi taget i Rom tiden kring 1900.

Den 24 november 2006 är det 100 år sedan första delen av Selma Lagerlöfs skolbok *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* utgavs av Bonniers förlag.

Verket kom i två delar 1906-07 och uppfattades som mycket radikalt.

Det blev så småningom en makalös framgång, som läsebok i Sverige och i utlandet som sagobok översatt till över 30 språk.

Föregångare och konkurrent

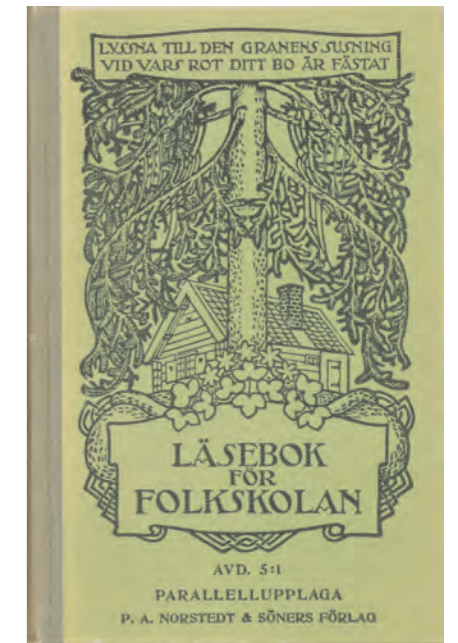
Många sammanfattande läro- och läseböcker för skolan utgavs under 1800-talet, särskilt efter stadgan angående folkundervisningen 1842. De flesta var ämnesbegränsade och tunna, till de populäraste hörde lundaprofessorn Nils Johan Berlins *Läsebok i naturläran för Sveriges allmog*. Den prisbelönade boken utgavs från 1852 i nio upplagor och 150.000 exemplar, och översattes till finska, norska, danska, tyska och delvis till grönländska. Berlins *Lärobok i naturläran* för folkskolor och folkskollärarseminarier fick ännu större spridning och hade fram till sekelskiftet 1900 tryckts i 425.000 exemplar!

De svenska folkskoleinspektörerna möttes 1862 och föreslog att staten borde stödja utgivningen av en ny ämnesöverskridande läsebok. En läsebokskommitté bildades och resultatet blev något av en encyklopedi, en blandning av poesi och patriotiska universalkunskaper men med alla sagoartade stycken utmönstrade.

Läsebok för folkskolan utkom med sin första upplaga 1868 i inte mindre än 25.000 exemplar som omedelbart gick åt. Den stora framgången kan avläsas i åtta nya upplagor de följande tio åren eller till 1878, och en nionde upplaga 1890-92. En tionde fullständigt omarbetad upplaga utkom 1907-09 och sedan i omtryck ända fram till 1951.

Den drivande kraften bakom *Läsebok för folkskolan* var ecklesiastikministern F. F. Carlson med Arthur Hazelius som redaktör. Carlson hade genomdrivit att alla sagoartade stycken hade utmönstrats som meningslösa för inpräntande av nyttigt vetande. Men Hazelius gav sig inte och utgav samma år, 1868, sitt eget material i *Fosterländsk läsning för barn och ungdom*, en läsebok fylld av fantasirika sagor.

Läsebok för folkskolan 1868 omfattade 564 sidor och var indelad i sju avdelningar: Stycken av blandat innehåll, Naturskildringar från fäderneslandet, Berättelser och lefnadsbilder ur fäderneslandets historia, Naturskildringar från främmande land, Berättelser och lefnadsbilder ur allmänna historien, Beskrifningar af allmänna naturföreteelser, uppfinningar m.m. och Danska och Norska stycken.



Det välkända omslaget till *Läsebok för folkskolan* användes för upplagorna mellan 1907-1932.

Totalt omfattar dessa "stycken" 269 bidrag, många av våra mest namnkunniga författare och forskare som Johan Olof Wallin, Erik Gustaf Geijer, Fredrika Bremer, Johan Ludvig Runeberg, Zacharias Topelius, Esaias Tegnér, Sven Nilsson, Carl Adolph Agardh, Carl Georg Starbäck och Anders Fryxell.

När man tolv år efter den åttonde upplagan gav ut en nionde upplaga 1890-92 kändes den föråldrad och många uttryckte sitt missnöje med den. Ellen Key betecknade den som en nationalolycka. Kritiken gick bland annat ut på att läsboken inte riktade sig till barnens fantasi och erfarenhetsvärld. Den förknippades också med en konservativ syn på skolan som arbetarklassens uppfostringsanstalt.

Norstedts utgav *Läsebok för folkskolan* i en ny omarbetad upplaga 1907-09. Den blev en stor framgång och kom i många upplagor och användes i skolorna ända in på 1950-talet.